

ΦΥΛΕΤΙΚΟΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΡΑΤΣΙΣΜΟΣ

Ρατσισμός είναι η θεωρία που δέχεται και υποστηρίζει την κοινωνική ανισότητα με βάση τις φυλετικές διακρίσεις. Η ρατσιστική θεωρία χωρίζει τους ανθρώπους σε ανώτερους και κατώτερους. Υποστηρίζει την ανωτερότητα μιας φυλής με στόχο τη διατήρηση της «καθαρότητάς» της και την κυριαρχία της επί των άλλων φυλών. Είναι η εθνική περηφάνια ενός λαού για την καταγωγή και την ιστορία του, για τα επιτεύγματα του πολιτισμού του απέναντι σε άλλους λαούς που υστερούν σε ένα από αυτά ή σε περισσότερα.

Με άλλα λόγια, ο ρατσισμός είναι η κοινωνική ή πολιτική πρακτική διακρίσεων, που βασίζεται στο δόγμα της ανωτερότητας μιας φυλής, εθνικής ή κοινωνικής ομάδας και στην καλλιεργημένη αντίληψη των μελών της ότι οφείλουν να περιφρουρήσουν την αμιγή σύσταση, την καθαρότητα της ομάδας τους, καθώς και τον κυριαρχικό τους ρόλο έναντι των υπόλοιπων φυλετικών, εθνικών, κοινωνικών κ.λπ. ομάδων, που θεωρούνται από αυτά κατώτερες.

Ο ρατσισμός είναι ένα πολύπλευρο φαινόμενο με σημαντικά αρνητικό αντίκτυπο, οι ποικίλες εκφάνσεις του οποίου φανερώσουν τόσο την παθογένεια των κοινωνιών όσο και τη συμπλεγματική φύση των ανθρώπων. Είναι, μάλιστα, τόσες οι επιμέρους μορφές που λαμβάνει, ώστε σχεδόν κάθε άνθρωπος μοιάζει να ανήκει σε μια ετερότητα που βιώνει κάποιου είδους ρατσιστική διάκριση.

ΜΟΡΦΕΣ ΡΑΤΣΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΔΙΑΚΡΙΣΕΩΝ

Δεν υπάρχουν μόνο φυλετικές διακρίσεις, αλλά και κοινωνικές, πνευματικές, πολιτιστικές, θρησκευτικές, καθώς και άλλων μορφών διακρίσεις.

Ο κοινωνικός ρατσισμός είναι ένα παλαιό φαινόμενο. Καλλιεργεί τις προλήψεις, τις προκαταλήψεις και τις δεισιδαιμονίες του παρελθόντος για κάποιες κοινωνικές ομάδες (π.χ. χρήστες ναρκωτικών). Όπως ξέρουμε, για αιώνες ολόκληρους, υπήρχαν διακρίσεις σε βάρος των γυναικών και σε βάρος των δούλων στην αρχαιότητα. Ωστόσο, ο διαχωρισμός σε ανώτερες και κατώτερες κοινωνικές τάξεις φανερώνει ρατσιστικές αντιλήψεις, οι οποίες διακρίνουν τις κοινωνικές διακρίσεις και δικαιολογούν την εκμετάλλευση ορισμένων κοινωνικών ομάδων από τους ρατσιστές. Συχνά, όμως, όλοι γινόμαστε ασυνείδητα ρατσιστές, δηλαδή, κάνουμε ρατσιστικές διακρίσεις χωρίς να το καταλαβαίνουμε. Έτσι, πιστεύουμε ότι οι λευκοί λαοί είναι ανώτεροι από τους ποικιλόχρωμους ή γελοιοποιούμε κάποιες ομάδες ή διατυπώνουμε χαρακτηρισμούς και κρίσεις για λαούς και συνανθρώπους μας.

Φυλετικός ρατσισμός

Διακρίσεις εις βάρος των ανθρώπων με γνώμονα τη φυλή στην οποία ανήκουν, με σημαντικότερο παράδειγμα αυτό της μαύρης φυλής, που έχει γνωρίσει κατά το παρελθόν βίαιη υποδούλωση, δολοφονικές διώξεις, καθώς και μια συνεχή υπονόμευση και υποτίμηση της αξίας της.

Εθνικός ρατσισμός

Διακρίσεις που βασίζονται στην αβάσιμη πεποίθηση της υπεροχής ορισμένων εθνών ή φυλών έναντι άλλων, που καταλήγουν συχνά σε ακραίες βιαιότητες. Στον εθνικό ρατσισμό εντάσσεται και η αρνητική υποδοχή και κακομεταχείριση μεταναστών και προσφύγων στις χώρες όπου προσφεύγουν αναζητώντας ασφάλεια και μια καλύτερη ποιότητα ζωής.

Κοινωνικός ρατσισμός

Στο πλαίσιο του κοινωνικού ρατσισμού εντάσσονται, μεταξύ άλλων, οι διακρίσεις εις βάρος: των γυναικών, των ατόμων με ειδικές ανάγκες, των ομοφυλόφιλων, των μειονοτήτων. Ενώ, διευρύνεται σημαντικά, αν ληφθεί υπόψη πως κάθε είδους διάκριση των πολιτών ανάλογα με την οικονομική και κοινωνική τους θέση, το επάγγελμα, το πνευματικό και πολιτιστικό τους υπόβαθρο, την πολιτική τους ιδεολογία, τη σωματική εμφάνιση, την ενδυμασία, τον τρόπο ζωής και τη νοητική τους ικανότητα, συνιστά έκφανση κοινωνικού ρατσισμού.

ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΠΤΥΧΕΣ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ

Το φαινόμενο του ρατσισμού και κυρίως του φυλετικού διατρέχει την ανθρώπινη ιστορία, καθώς η βασική και αυτονόητη αλήθεια της ισότητας όλων των ανθρώπων δεν ήταν πάντοτε δεδομένη, και αμφισβητήθηκε ποικιλοτρόπως, προκειμένου να εξυπηρετηθούν οικονομικά συμφέροντα.

Η δύναμη των όπλων και η οικονομική ισχύς θεωρήθηκαν, κατά τους προηγούμενους αιώνες, επαρκείς «αιτιολογίες» από τους λευκούς ανθρώπους, για να χρησιμοποιήσουν ως δούλους εκατομμύρια μαύρους από την αφρικανική ήπειρο. Στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής χρειάστηκε ένας πολύνεκρος εμφύλιος πόλεμος (1861-1865) ανάμεσα στις βόρειες και τις νότιες πολιτείες προκειμένου οι δεύτερες να δεχτούν την κατάργηση της δουλείας.

Οι διακρίσεις, ωστόσο, απέναντι στους μαύρους συνεχίστηκαν για ακόμη έναν αιώνα, και μόλις το 1964 ψηφίστηκε το διάταγμα που καθιστούσε παράνομη κάθε είδους διάκριση που σχετιζόταν με τη φυλή, το χρώμα, αλλά και το φύλο των πολιτών στις ΗΠΑ. Ενώ, η πορεία μέχρι αυτό το διάταγμα ήταν γεμάτη διεκδικήσεις και αγώνες από τους μαύρους πολίτες, οι οποίοι βίωναν συνεχώς ταπεινωτικές συμπεριφορές από τους λευκούς συμπολίτες τους. Το 1955, για παράδειγμα, η Rosa Parks, μια μαύρη γυναίκα, δικάστηκε και τιμωρήθηκε επειδή δεν παραχώρησε τη θέση της στο λεωφορείο σ' έναν λευκό επιβάτη.

«Οι νέγροι, που κατοικούν συνήθως σε καλύβες, εργάζονται σκληρά 16-18 ώρες την ημέρα, αποτελούν αντικείμενο καλύτερης μεταχείρισης στη Βιρτζίνια, αλλά είναι περισσότερο δυστυχείς στους ορυζώνες των Καρολίνων ζουν γενικώς σε άθλιες συνθήκες, παραμένουν αμόρφωτοι [...]. Η αύξηση του αριθμού των δούλων δεν μπορεί να παρακολουθήσει την αύξηση της παραγωγής που διπλασιάζεται κάθε δέκα έτη. Με όλα τα μέσα εφοδιάζουν τις αγορές δούλων στις οποίες οι τιμές ανεβαίνουν. Σε μερικές περιοχές μάλιστα επιδίδονται σε πραγματική κτηνοτροφία «εγχρώμων κτηνών» [...]

[M. Crouzet, Παγκόσμιος Ιστορία του Πολιτισμού. Νεώτεροι Χρόνοι]

Μια από τις θεωρίες που θέλησε να προωθήσει η ναζιστική Γερμανία προκειμένου να αιτιολογήσει τη διάθεσή της για κυριαρχία στον Ευρωπαϊκό χώρο, ήταν πως το γερμανικό έθνος ανήκε στον ανώτερο φυλετικό τύπο της ευρωπαϊκής φυλής. Όπως, αντιστοίχως, στη φασιστική Ιταλία αναζητήθηκε η υπεροχή των Ιταλών μέσω της αναδρομής στα επιτεύγματα των Ρωμαίων προγόνων τους.

Συνάμα, ένα σημαντικό ζήτημα για τη ναζιστική Γερμανία ήταν η καθαρότητα της φυλής, καθώς θεωρούσαν πως οι προσμίξεις με άλλους φυλετικούς τύπους ευθύνονταν για τον παρατηρούμενο εκφυλισμό του γερμανικού έθνους. Στην πραγματικότητα, βέβαια, δεν υπάρχει καμία επιστημονική στήριξη για την ανωτερότητα κάποιας φυλής ή φυλετικού τύπου, όπως επίσης δεν είναι καν εφικτή η ύπαρξη φυλετικής καθαρότητας. Εκείνο που επιδίωκε η ναζιστική Γερμανία δηλώνοντας την υπεροχή της έναντι των άλλων Ευρωπαίων και παράλληλα στιγματίζοντας κάποιους άλλους φυλετικούς τύπους, όπως των Εβραίων και των Σλάβων –κύριος σλαβικός αντίπαλος οι Ρώσοι– ήταν να ενισχύσει, έστω και με ανυπόστατα επιχειρήματα, την προσπάθειά της να εξαλείψει τους οικονομικούς και ιδεολογικούς εχθρούς της.

Το ρατσιστικό παραλήρημα του Αδόλφου Χίτλερ και ο Δεύτερος Παγκόσμιος πόλεμος των 36 εκατομμυρίων νεκρών, περιελάμβανε και μια απάνθρωπη επιχείρηση γενοκτονίας των Εβραίων, ως οικονομικών εχθρών του γερμανικού έθνους. Προκειμένου να επιτευχθεί η «τελική λύση» του προβλήματος, το οποίο, κατά τους ναζί, προκαλούσε η εκτεταμένη διεθνής παρουσία του εβραϊκού στοιχείου, επινοήθηκαν και εφαρμόστηκαν από τον Χίτλερ και τους συνεργάτες του εφιαλτικές πρακτικές, πρωτοφανέρωτες στην παγκόσμια ιστορία: φυσική εξόντωση μετά από επώδυνη παραμονή σε γκέτο ή σε στρατόπεδα συγκέντρωσης, μαζικές εκτελέσεις, χρήση δηλητηριωδών αερίων –όπως το «Τσουκλόν Β»– προκειμένου να προκληθεί μαζικά ο θάνατος. Σε εκατομμύρια αριθμούνται τα θύματα της πρωτοφανούς αυτής τραγωδίας - μόνο από την Ελλάδα πάνω από 70.000. Στρατόπεδα όπως του Άουσβιτς, της Τρεμπλίνκα, του Νταχάου, του Μπέλζετς ή του Σόμπιμπορ έχουν γίνει συνώνυμα απανθρωπιάς και τρόμου.

ΑΙΤΙΑ ΤΟΥ ΡΑΤΣΙΣΜΟΥ

Τα κυριότερα αίτια του ρατσισμού είναι πνευματικά, ψυχολογικά, κοινωνικο – οικονομικά, εθνικιστικά, πολιτικά, θρησκευτικά, ενώ ευθύνη για την ενδυνάμωση, αλλά και την αδυναμία εξάλειψης των ρατσιστικών αντιλήψεων φέρουν οι φορείς κοινωνικοποίησης και οι συνθήκες που έχει διαμορφώσει ο σύγχρονος τρόπος ζωής.

Πνευματικά αίτια

Η αδιαφορία για πνευματική καλλιέργεια και μόρφωση ενισχύει την αμάθεια και οδηγεί σε πνευματική αποτελμάτωση. Το πνεύμα καθίσταται νωθρό και άκαμπτο, με αποτέλεσμα ο άνθρωπος να είναι ευεπίφορος στον φανατισμό, στον δογματισμό και στη μονομέρεια, αφού δεν διαθέτει την αρετή της ανεκτικότητας και πνευματική ελευθερία. Τα γνωρίσματα αυτά ευνοούν την πνευματική και ιδεολογική χειραγώγηση και την ετεροκατεύθυνση, με συνέπεια το άτομο να γίνεται εύκολα θύμα των ρατσιστικών ιδεών.

Ψυχολογικά αίτια

- Η τάση του ανθρώπου και κάθε λαού για διάκριση. Κάθε άνθρωπος και κάθε λαός θέλουν να γίνονται ή να φαίνονται ανώτεροι από κάποιους άλλους. Η τάση τους αυτή τους ωθεί να βρίσκουν ελαττώματα ή να υποτιμούν τους άλλους και κυρίως εκείνους που θα μπορούσαν να τους ξεπεράσουν. Επιπλέον, ο φόβος για το διαφορετικό και το άγνωστο ωθεί τον άνθρωπο να αποδέχεται το όμοιο και να απορρίπτει το διαφορετικό.
- Η ανάγκη των ανθρώπων να καλύψουν τυχόν συναισθήματα μειονεξίας που τους προκαλούνται λόγω χαμηλής αυτοεκτίμησης, τους ωθεί συχνά στην αναζήτηση εκείνων των στοιχείων που τους καθιστούν υπέρτερους άλλων. Είναι σύνηθες, επομένως, να επιτίθενται με μειωτικά σχόλια -αν όχι με πράξεις βίας- εναντίον άλλων, μόνο και μόνο για να λάβουν την πρόσκαιρη ικανοποίηση της ενίσχυσης του προσωπικού τους γοήτρου. Μειώνοντας τους άλλους, αισθάνονται καλύτερα για τον εαυτό τους, εκτονώνοντας -και όχι επιλύοντας- τα δικά τους συμπλέγματα κατωτερότητας.
- Συνάμα, κάθε ψυχολογική ένταση, από εσωτερικές ανισορροπίες που δεν έχουν βρει την επίλυσή τους, μπορεί εν δυνάμει να προκαλέσει συναισθήματα εχθρότητας ή την επιθυμία να βρεθεί το εξιλαστήριο θύμα στο οποίο θα ξεσπάσει η εσωτερική αυτή ένταση. Καταπιεσμένη σεξουαλικότητα, αισθήματα μειονεξίας, μακροχρόνιο άγχος λόγω ποικίλων άλλων παραγόντων, είναι μερικές μόνο από τις πιθανές αιτίες που εμποδίζουν το άτομο να αποδεχτεί τον εαυτό του, και άρα να αποδεχτεί και να εκτιμήσει πλήρως τους άλλους. Το άτομο καταλήγει, έτσι, να αντιμετωπίζει αρνητικά ή και να στιγματίζει χαρακτηριστικά και συμπεριφορές άλλων ανθρώπων, μη θέλοντας επί της ουσίας να παραδεχτεί επίπονες για αλήθειες για τον ίδιο του τον εαυτό.
- Η αδυναμία, άλλωστε, του ατόμου να αποδεχτεί τον εαυτό του -με τις όποιες πιθανές ελλείψεις του-, το ωθεί σε αναποτελεσματικές συμπεριφορές απέναντι στη διαφορετικότητα. Έκφανση αυτών είναι κι η ανάγκη ένταξης σε μια ομάδα (φυλετική, πολιτική ή άλλη)· ένταξη που του προσφέρει το αίσθημα πως ανήκει κάπου, πως γίνεται αποδεκτό και πως αποκτά θέση σε μια συλλογική ταυτότητα.
- Τα συναισθήματα εχθρότητας απέναντι στους άλλους, απέναντι στο διαφορετικό, που ενυπήρχαν στο άτομο κι ίσως παρέμεναν ανενεργά όσο κινούνταν ως μονάδα, ενισχύονται στο πλαίσιο της ομάδας και με τη δυναμική της μαζικής εκτόνωσης οδηγούν συχνά στις πιο βίαιες εκφράσεις του ρατσισμού.

Οικονομικά αίτια

- Οι διακρίσεις προέρχονται από προσπάθειες ορισμένων λαών ή ανθρώπων να εκμεταλλευτούν και να έχουν κοινωνικά και οικονομικά οφέλη σε βάρος κάποιων άλλων. Έτσι, για να πετυχαίνουν καλύτερα την εκμετάλλευσή τους, προσπάθησαν με τη βοήθεια συχνά της επιστήμης ή της θρησκείας, να αποδείξουν ότι διάφοροι λαοί ή άτομα είναι κατώτερα, έχουν μειωμένες ικανότητες και χαμηλή ευφυΐα. Οι αντιλήψεις αυτές καλλιέργησαν το χειρότερο είδος ρατσισμού, τον κοινωνικό. Επιπλέον, ο σύγχρονος τρόπος ζωής με τα γνωρίσματα του απομακρύνει από το ανθρωπιστικό ιδεώδες, καλλιεργεί τον ατομικισμό και τη φιλαυτία, την αδιαφορία για τον συνάνθρωπο και την ανηθικότητα.
- Η επιδείνωση της οικονομικής κατάστασης μιας χώρας επιτείνει την εμφάνιση ρατσιστικών φαινομένων, ιδίως απέναντι στους οικονομικούς μετανάστες, οι οποίοι στοχοποιούνται ως δήθεν υπαίτιοι της συνολικής

κατάστασης, έστω κι αν οι μετανάστες απασχολούνται συνήθως σε θέσεις εργασίας που οι εντόπιοι αποφεύγουν ή δεν επιλέγουν καθόλου. Μη δυνάμενοι οι πολίτες να στρέψουν το θυμό τους προς εκείνους που είναι κυρίως υπεύθυνοι για την οικονομική πορεία του κράτους, επιλέγουν ως εύκολο στόχο τους ήδη περιθωριοποιημένους μετανάστες.

- Η οικονομική κρίση παρόλο που εξετάζεται συχνά ως γενεσιουργό αίτιο του ρατσισμού, δεν είναι παρά η ζητούμενη αφορμή για να εκδηλωθούν πιο έντονα ήδη υπάρχουσες απαρέσκειες των ανθρώπων.
- Με αφορμή, άλλωστε, τη γενικότερη οικονομική κατάσταση πολλοί είναι εκείνοι που βρίσκουν -και έβρισκαν- ως πρόφαση τις ρατσιστικές αντιλήψεις για να δικαιολογήσουν τη στυγνή οικονομική εκμετάλλευση εις βάρος των μεταναστών.
- Σύνηθες απότοκο της οικονομικής κρίσης είναι και το φαινόμενο του σοβινισμού, που ενισχύει και υποδαυλίζει φαινόμενα ρατσιστικής συμπεριφοράς.

Κοινωνικά αίτια

- Οι ρατσιστικές συμπεριφορές βρίσκουν, όπως είναι αναμενόμενο, πρόσφορο έδαφος απέναντι στις κάθε είδους μειονότητες μιας κοινωνίας, εφόσον οι πολίτες δεν είναι έτοιμοι να σεβαστούν την ετερότητα. Υπ' αυτή την έννοια είτε πρόκειται για θρησκευτικές μειονότητες είτε για εθνολογικές είτε για οποιοδήποτε άλλο είδος, γίνεται αντιληπτό πως πρόκειται για άτομα που έρχονται διαρκώς αντιμέτωπα με την ανοιχτή ή και συγκαλυμμένη εχθρότητα των γύρω τους.
- Η τάση των ανθρώπων να συγχρωτίζονται και να διατηρούν επαφές μόνο με άτομα κοινών με αυτούς χαρακτηριστικών, προκαλεί μια ιδιότυπη απομόνωση, η οποία εύκολα ωθεί στην απόρριψη και το ρατσισμό απέναντι σε ανθρώπους που δεν ανήκουν στην ίδια ή παρόμοια ομάδα (εθνολογική, φυλετική, πολιτική ή άλλη).
- Οι πολυειδείς διαφοροποιήσεις ανάμεσα στα μέλη μιας κοινωνίας (άντρες – γυναίκες, Έλληνες – αλλοεθνείς, χριστιανοί – μουσουλμάνοι, κ.ο.κ.), δημιουργούν ένα ισχυρό πλέγμα αντιθέσεων, το οποίο αντί να επιλύεται σε μια αρμονική συνύπαρξη, οδηγεί συχνά σε εντάσεις ρατσιστικής υφής.
- Τις ανασφάλειες και την ανησυχία των μελών μιας κοινωνίας εκμεταλλεύονται συχνά επίδοξοι πολιτικοί, οι οποίοι θέλοντας να αυξήσουν την πολιτική τους επιρροή καλλιεργούν σκοπίμως τις ρατσιστικές αντιλήψεις και τη αρνητική προδιάθεση των πολιτών απέναντι στο ξένο στοιχείο.

Εθνικιστικά αίτια

Κάθε έθνος, για να επιζήσει, έχει ανάγκη από ορισμένα ιδανικά ή οράματα, που συσπειρώνουν τους ομοεθνείς και ωθούνται σε κοινό αγώνα για την πραγματοποίησή τους. Ορισμένα έθνη πέτυχαν να δημιουργήσουν ή ένα σημαντικό πολιτισμό ή μια ισχυρή δύναμη (αυτοκρατορία) ή να προσφέρουν κάτι σπουδαίο στην ανθρωπότητα και έτσι αισθάνονται περήφανοι για την καταγωγή τους ή έχουν ένα εθνικό εγωισμό. Και ενώ υπερτιμούν τον εαυτό τους, ταυτόχρονα υποτιμούν ή περιφρονούν τους άλλους λαούς. Η συμπεριφορά αυτή εκφράζει ρατσισμό. Έτσι, ο ρατσισμός συνεχίζεται από εθνικό εγωισμό, έστω και αν το άλλοτε ένδοξο έθνος έχει χάσει σήμερα την αίγλη και τη δύναμή του.

Πολιτικά αίτια

Πολιτικές σκοπιμότητες που εξυπηρετούν επεκτατικές οικονομικές βλέψεις έχουν στόχο την πνευματική ένδεια του λαού και την παθητικοποίησή του που επιτυγχάνεται με τη διαιώνιση τέτοιων αντιλήψεων, ώστε να είναι ευκολότερη η παραπλάνηση του. Επιπλέον, πολιτικοί κύκλοι χρησιμοποιούν το ρατσισμό ως μέσο για να προπαγανδίσουν τις αντιανθρωπιστικές και μισάνθρωπες ιδέες τους προβάλλοντας τη ρατσιστική ιδεολογία ως λύση στα κοινωνικά – οικονομικά προβλήματα και στις πολιτικές κρίσεις.

Δυσλειτουργία των φορέων της κοινωνικοποίησης

Η αναπαραγωγή στερεότυπων αντιλήψεων από την **οικογένεια**, η έλλειψη υγιούς διαλόγου μεταξύ γονέων – παιδιών, η προβολή και υιοθέτηση ρατσιστικών ιδεών οδηγούν στην υιοθέτηση ανάλογου μοντέλου αξιών από τα παιδιά. Από την άλλη, η αδυναμία παροχής από το **σχολείο** ουσιαστικής εκπαίδευσης, που συνίσταται στην καλλιέργεια κριτικής σκέψης και πολύπλευρης πνευματικής καλλιέργειας, η συντήρηση στερεοτύπων και η έλλειψη

παροχής ίσων ευκαιριών οδηγούν στη διαιώνιση ρατσιστικών τάσεων και αντιλήψεων. Επιπλέον, η προβολή αρνητικών προτύπων από τα **ΜΜΕ**, η ενίσχυση των προκαταλήψεων και η παραπληροφόρηση συντελούν στη δημιουργία πνευματικής σύγχυσης και στον ευκολότερο επηρεασμό. Έτσι, η **ξενοφοβία**, που ενισχύεται από τη μετανάστευση κατά τις τελευταίες δεκαετίες και από τον πολυπολιτισμικό χαρακτήρα της κοινωνίας, όπως έχει διαμορφωθεί σήμερα, οδηγεί σε έξαρση εθνικιστικών τάσεων, λόγω του φόβου για νόθευση της εθνικής ομοιογένειας και απώλεια της εθνικής ταυτότητας.

Ε λ λ ι π ή ς π α ι δ ε ί α

Σημαντικό ζητούμενο της εκπαιδευτικής διαδικασίας, τόσο στο σχολείο όσο και στο πλαίσιο της οικογένειας, θα έπρεπε να είναι η θετική πρόσληψη της διαφορετικότητας. Η επίμονη αναπαραγωγή στερεοτύπων και έτοιμων σχημάτων θέασης του κόσμου, φέρνει από μικρή ηλικία τα παιδιά αντιμέτωπα με συγκεκριμένα πρότυπα, τα οποία θεωρούνται αποδεκτά και επιθυμητά. Ετοιμάζεται, έτσι, από νωρίς το έδαφος, όχι μόνο για την απόρριψη και τη μη αποδοχή των άλλων, αλλά πρωτίστως για την επικριτική αντιμετώπιση του ίδιου του εαυτού, που προφανώς δεν μπορεί να πληροί όλα αυτά τα ιδεατά πρότυπα.

Οι βασικοί φορείς της εκπαιδευτικής διαδικασίας με την προβολή συγκεκριμένων προτύπων, με την εμμονή στην ομοιομορφία και τη μη παρέκκλιση από την υποτιθέμενη νόρμα, δημιουργούν τις κατάλληλες προϋποθέσεις για τα συμπλέγματα εκείνα που γεννούν και θρέφουν τον ρατσισμό.

Κύριο μέλημα της εκπαίδευσης θα πρέπει να είναι η αποδοχή κάθε παιδιού γι' αυτό ακριβώς που είναι, καθώς μόνο μέσω της αποδοχής ενισχύεται η αυτοπεποίθηση και η εσωτερική σταθερότητα, ώστε το υπό διαμόρφωση άτομο να είναι δεκτικό στη διαφορετικότητα και απόλυτα έτοιμο να αναγνωρίσει και να σεβαστεί την αξία του άλλου.

Τα στερεότυπα που κυριαρχούν στο χώρο της εκπαίδευσης, στην οικογένεια, αλλά και στα μέσα μαζικής επικοινωνίας, συνθέτουν μια διαστρεβλωμένη εικόνα της πραγματικότητας, όπου μια σειρά λανθασμένων και συχνά επικίνδυνων απόψεων αναπαράγονται άκριτα. Θέματα, όπως είναι η ισότιμη θέση της γυναίκας στην κοινωνία, η ηθική αξία των μεταναστών, ο σεβασμός στις διαφορετικές θρησκείες και τους ξένους πολιτισμούς κ.ο.κ, είτε παραγνωρίζονται είτε παρουσιάζονται με ιδιαίτερα υπονομευτικό τρόπο.

ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΟΥ ΡΑΤΣΙΣΜΟΥ

Σ τ ο ν π ν ε υ μ α τ ι κ ό τ ο μ έ α

Επιφέρει πνευματική αλλοτρίωση, αφού αδρανεί το πνεύμα και οδηγεί σε δογματισμό και απολυτότητα στον τρόπο σκέψης και αντίληψης. Η πίστη σε ρατσιστικές αντιλήψεις συσκοτίζει το νου, περιχαράκωνει την κρίση και δεσμεύει σε προκατασκευασμένα σχήματα σκέψης και απαιτεί απόλυτη υποταγή σε αυτά.

Σ τ ο ν κ ο ι ν ω ν ι κ ό τ ο μ έ α

Καλλιεργεί πάθη, μίσος, φανατισμό, αντεκδίκηση, περιφρόνηση, τα οποία επιφέρουν απώλεια της κοινωνικής συνεκτικότητας και οδηγούν σε αποσταθεροποίηση. Επίσης, προκαλεί αδικίες και κοινωνικές ανισότητες, με αποτέλεσμα τα θύματα του ρατσισμού, που υπομένουν εξευτελιστικές συμπεριφορές, να αντιδρούν και να προκαλείται ένας φαύλος κύκλος αναταραχών, εγκλημάτων και αιματοχυσίας. Παράλληλα, ο ρατσισμός εμποδίζει τη συνεργασία και τη φιλία, που είναι παράγοντες προόδου και δημιουργίας.

Μια κοινωνία στην οποία κυριαρχεί ο ρατσισμός -σε όποια του έκφανση- τρέπεται γοργά σε μια κοινωνία όπου επικρατεί η έλλειψη αξιοκρατίας και η διάκριση των πολιτών σε κατηγορίες. Πλάι στους προνομιούχους πολίτες, που γίνονται αποδεκτοί και αντιμετωπίζονται με πλήρη σεβασμό, υπάρχουν και οι πολίτες εκείνοι που βλέπουν τα δικαιώματά τους να καταπατούνται, χωρίς κανείς να μεριμνά γι' αυτούς.

Είναι σαφές, βέβαια, πως όποιου είδους διάκριση ανάμεσα στα μέλη μιας κοινωνίας προκαλεί εντάσεις και εγκυμονεί τον κίνδυνο μιας απρόσμενα δυναμικής αντίδρασης. Η επικράτηση, και άρα η αποδοχή, ρατσιστικών συμπεριφορών σε μια κοινωνία σηματοδοτεί τον εκφυλισμό των ηθικών αξιών και της ποιότητας των μελών της.

Πολίτες που δέχονται την παραβίαση δικαιωμάτων των συνανθρώπων τους· πολίτες που δεν αναγνωρίζουν την αδιαμφισβήτητη αξία του άλλου ανθρώπου, προδίδουν κάθε έννοια ανθρωπισμού.

Σ τ ο ν π ο λ ι τ ι κ ό – ο ι κ ο ν ο μ ι κ ό τ ο μ έ α

Υπονομεύει το δημοκρατικό πολίτευμα, γιατί προωθεί την κοινωνική ανισότητα, την έλλειψη ίσων ευκαιριών και αντιβαίνει σε θεμελιώδεις δημοκρατικές αρχές, όπως η ισότητα, η ελευθερία, ο διάλογος, η ανεκτικότητα. Έτσι, υποβαθμίζεται η πολιτική ζωή του τόπου, αλλά και η οικονομική εξέλιξη, εφόσον άξια μέλη της κοινωνίας απορρίπτονται. Όσον αφορά τον διεθνή τομέα, δηλητηριάζει τις σχέσεις των λαών και των ανθρώπων, καθώς συντηρεί και αναμοχλεύει ιστορικά μίσση και συντελεί στην εκμετάλλευση και την υποδούλωση των ανθρώπων και των εθνών. Με αυτό τον τρόπο, ενισχύεται ο εθνικισμός και η παγκόσμια ειρήνη καθίσταται επισφαλής.

Το γεγονός, άλλωστε, ότι ο ρατσισμός οδηγεί συχνά στην περιθωριοποίηση ορισμένων ατόμων, προκαλεί ως αντίδραση τη διάθεση μιας απάντησης. Η βία γεννά εύλογα τη βία, και η απόρριψη της μιας πλευράς μεταφράζεται σε διάθεση απόρριψης κι από την άλλη.

Αν, μάλιστα, λάβουμε υπόψη μας πως λόγω του ρατσιστικού αποκλεισμού ορισμένα μέλη της κοινωνίας δεν έχουν πρόσβαση σε στοιχειώδη δικαιώματα, όπως αυτό της αξιοπρεπούς εργασίας, τότε συνειδητοποιούμε την ευθύνη της ίδιας της πολιτείας για ορισμένες, παραβατικές ή κάποτε και εγκληματικές συμπεριφορές.

Ο ρατσισμός, βέβαια, ακόμη κι όταν παρέχεται εργασία σε άτομα που δεν γίνονται αποδεκτά ως ισότιμα, γίνεται το μέσο μιας ανηλεούς οικονομικής εκμετάλλευσης και μιας συνεχούς παραβίασης βασικών εργατικών δικαιωμάτων. Οι συνθήκες εργασίες για τους μετανάστες είναι συχνά απάνθρωπες, ενώ προφανής είναι και η δυσκολία που συναντούν, αν θελήσουν να διεκδικήσουν ό,τι δικαιούνται και τους αναλογεί.

Συνάμα, τα άτομα που πέφτουν θύματα ρατσισμού είναι εύλογο να μην έχουν πλέον τη διάθεση να προσφέρουν στο υπόλοιπο κοινωνικό σύνολο, ούτε ίσως την επιθυμία να ακολουθούν τις όποιες υποδείξεις και αξιώσεις της πολιτείας. Προκύπτει έτσι μια ανεπιθύμητη ρήξη στη συνοχή της κοινωνίας.

Τόσο οι θύτες του ρατσισμού –εφόσον δεν έχουν την αναγκαία ηθική ακεραιότητα κι εφόσον είναι προφανές πως δεν σέβονται απόλυτα την αξία του ανθρώπου– όσο και τα θύματα –εφόσον έχουν υποστεί τέτοιου είδους συμπεριφορές που τους έχουν δημιουργήσει συναισθήματα εχθρότητας ή έστω έντασης– τρέπονται σε άτομα που μπορούν να χειραγωγηθούν εύκολα. Η πρόσφατη ιστορία μας έχει δείξει, άλλωστε, σε ποιες ακρότητες μπορούν να φτάσουν οι άνθρωποι ρατσιστικών αντιλήψεων, αν καλλιεργηθεί επαρκώς ο φανατισμός τους.

Π Ρ Ο Τ Α Σ Ε Ι Σ Γ Ι Α Τ Η Ν Ε Ξ Α Λ Ε Ι Ψ Η Τ Ο Υ Ρ Α Τ Σ Ι Σ Μ Ο Υ

Για την καταπολέμηση του ρατσισμού καθοριστικός είναι ο ρόλος του ατόμου και των φορέων αγωγής, που αποτελούν βασικό παράγοντα διαμόρφωσης της ανθρώπινης προσωπικότητας.

Η ο ι κ ο γ έ ν ε ι α

Οι γονείς έχουν χρέος να αποτελούν πρότυπα ανθρωπιστικής, ηθικής συμπεριφοράς και κοινωνικής συνείδησης. Ο διάλογος με τα παιδιά, η ενίσχυση της αυτενέργειας τους και η προώθηση αντιλήψεων που σχετίζονται με τον σεβασμό στη διαφορετικότητα και την ανοχή στο πλαίσιο της πολυπολιτισμικής κοινωνίας αποτελούν καίρια μέσα για την αποστασιοποίηση των παιδιών από ρατσιστικές αντιλήψεις.

Η προφύλαξη της συναισθηματικής και ψυχικής σταθερότητας των νέων ανθρώπων μέσα από την άνευ όρων αποδοχή και το σεβασμό, θα δημιουργούσε από νωρίς τις απαιτούμενες αντιστάσεις στις ρατσιστικές αντιλήψεις. Ενώ, η ενίσχυση της φιλοπατρίας, χωρίς τις ακρότητες του εθνικισμού, θα προδιέθετε τους νέους αφενός να αισθάνονται ασφαλείς για τη δική τους ταυτότητα και αφετέρου να μην αντικρίζουν με φόβο ή άγνοια τη διαφορετικότητα των άλλων εθνοτήτων.

Τ ο σ χ ο λ ε ί ο

Είναι ανάγκη να δοθεί βαρύτητα στον πολυπολιτισμικό χαρακτήρα του σύγχρονου σχολείου και στην καλλιέργεια της συνείδησης για την αναγνώριση του δικαιώματος του Άλλου και την αποδοχή του από τα υπόλοιπα μέλη του κοινωνικού συνόλου, στην αποβολή της ολοκληρωτικής ομοιομορφίας και στην ανάδειξη όλων εκείνων των αξιών που σήμερα εκτοπίζονται, δηλαδή της αλληλεγγύης, της ισοτιμίας, της συνεργασίας, της φιλίας και της ανθρωπιάς.

Επιπλέον, πρέπει να ενισχυθεί η καλλιέργεια της κριτικής σκέψης και της προσεκτικής αξιολόγησης των πληροφοριών, η διδασκαλία των μεθόδων που χρησιμοποιεί η προπαγάνδα και των στόχων που υπηρετεί, ώστε κάθε νέος να είναι σε θέση να προασπίσει τον εαυτό του από ρατσιστικές ιδέες, αλλά και να στηλιτεύει την εμφάνισή τους. Τέλος, το σχολείο θα πρέπει να στραφεί προς την ανθρωπιστική παιδεία, την καλλιέργεια φιλάνθρωπου πνεύματος, την επαφή με τις τέχνες, την ενίσχυση και την αναβάθμιση των πολιτιστικών δραστηριοτήτων, μέσα από τα οποία θα τονωθεί η εφηβική ευαισθησία και θα εδραιωθεί η συνεργασία και η ουσιαστική επικοινωνία μεταξύ των μαθητών.

Η δυνατότητα των πολιτών να δεχτούν άφοβα την πολυπολιτισμική διεύρυνση των σύγχρονων κοινωνιών, η αίσθηση εμπιστοσύνης στην ασφάλεια της εθνικής τους ταυτότητας, η αποδοχή και η εκτίμηση προς τους άλλους ανθρώπους, έστω κι αν έχουν πλείστες μεταξύ τους διαφοροποιήσεις, απαιτούν όχι μια πρόχειρη παιδαγωγική διαδικασία που θα βασίζεται σε έτοιμο στερεοτυπικό υλικό, αλλά μια συνετή προσέγγιση που θα τονίζει έγκαιρα τόσο την πίστη στην αξία του εαυτού όσο και το σεβασμό προς τον άλλον άνθρωπο.

Τ α Μ . Μ . Ε .

Έμφαση στο μορφωτικό τους ρόλο. Οι υπεύθυνοι των μέσων ενημέρωσης επιβάλλεται να επιδείξουν ευαισθησία και να συνειδητοποιήσουν το βάρος της ευθύνης, ώστε να προβάλλουν υγιή πρότυπα που προωθούν αξίες και ιδανικά. Είναι απαραίτητο να απομακρύνουν την κοινή γνώμη από παρόμοιες παράλογες θεωρίες, φωτίζοντας τα κίνητρα που τις καθοδηγούν και τα συμφέροντα που κρύβονται. Επιπλέον, οφείλουν να παρέχουν αντικειμενική πληροφόρηση και διαφώτιση του κοινού με ποιοτικά προγράμματα.

Τ ο ά τ ο μ ο

Φέρει ευθύνη για την πνευματική του καλλιέργεια και την ηθική του εξέλιξη. Οφείλει να αναπτύξει τον προβληματισμό και τη σκέψη του, ώστε να αντιστέκεται σε προσπάθειες χειραγώγησης προς τέτοιες κατευθύνσεις. Έχει χρέος να φροντίσει για την πνευματική του ελευθερία, την καταπολέμηση των παθών του χαρακτήρα και την ενίσχυση των ανθρωπιστικών αρχών. Ειδικότερα, οι νέοι άνθρωποι επιβάλλεται να συμμετέχουν ενεργά σε προγράμματα εθελοντισμού ενάντια στον ρατσισμό.

Η πολιτεία, διεθνής κοινότητα

Η πολιτεία πρέπει να συμβάλει καθοριστικά με μέτρα που θα συντελέσουν στην ομαλή ένταξη των αντιμετωπιζόμενων άνισα κοινωνικών υποσυνόλων στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο με:

- α)** ειδικά προγράμματα ένταξης μεταναστών και προσφύγων, ώστε να αποτελούν ενεργό τμήμα στην παραγωγικότητα, χωρίς να αποτελούν απειλή για τους «ντόπιους»,
- β)** σωστή κοινωνική μέριμνα και πρόνοια για ναρκομανείς, πρώην φυλακισμένους, άτομα με ειδικές ανάγκες,
- γ)** εκστρατείες ευαισθητοποίησης – αφύπνισης.

Επιπρόσθετα, είναι απαραίτητη η διεθνής συνεργασία και η παρέμβαση της διεθνούς κοινότητας για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε περιπτώσεις παραβίασης τους και η επιβολή κυρώσεων από τους παγκόσμιους οργανισμούς σε κάθε κράτος, εντός του οποίου καλλιεργούνται ανάλογες πρακτικές.

ΣΟΒΙΝΙΣΜΟΣ

Τυφλός εθνικισμός που χαρακτηρίζεται από τη φανατική εξύμνηση κάθε εθνικού στοιχείου, από απόρριψη και περιφρόνηση των στοιχείων άλλων λαών.

Σε περιόδους οικονομικής ή και πολιτικής κρίσης παρουσιάζεται έξαρση του σοβινισμού (εθνικισμού), καθώς οι πολίτες αισθάνονται την ανάγκη συσπείρωσης και προάσπισης των θιγόμενων συμφερόντων τους. Αντικρίζουν τους αλλοεθνείς κατοίκους της χώρας –τους μετανάστες–, αλλά και τις εθνολογικές μειονότητες ως μέρος του οικονομικού προβλήματος και τους απορρίπτουν.

Ο εθνικισμός αξιοποιείται, συχνά, από τους κυβερνώντες ως μέσο αποπροσανατολισμού της κοινής γνώμης από προβλήματα ή παθογένειες δικής τους υπαιτιότητας, προκειμένου να απαλλαγούν από την ενδεχόμενη λαϊκή απαίτηση να αναγνωρίσουν και να αναλάβουν τις ευθύνες τους.

Ο εθνικισμός, που συνιστά μια ανεπιθύμητη ακρότητα σε σχέση με την υγιή και θεμιτή φιλοπατρία, υποδηλώνει επί της ουσίας την ανασφάλεια των πολιτών για το μέλλον τόσο της χώρας όσο και το δικό τους. Φαινόμενα όπως η οικονομική αστάθεια, η εισροή μεταναστών, αλλά και η επιδείνωση της εθνικής κατάστασης σε σχέση με άλλα μεγαλύτερα και ισχυρότερα κράτη, ωθούν τους πολίτες σε μια τάση αυτοπροστασίας, η οποία εκδηλώνεται εν τέλει με την υπερβολική προσήλωση σε ό,τι τονίζει την εθνική τους ταυτότητα· σε ό,τι τους διαφοροποιεί από τα άλλα έθνη και κράτη.

Οι πολίτες κυρίως μικρότερων κρατών είναι περισσότερο ευάλωτοι σε προπαγανδιστικές πράξεις εκμετάλλευσης της ανησυχίας που τους προκαλεί η συνύπαρξη με αυξημένο αριθμό αλλοεθνών. Ο φόβος για την πιθανή αλλοίωση της εθνολογικής και πολιτιστικής ταυτότητας, καθώς και η ανασφάλεια σε σχέση με την οικονομική κατάσταση της χώρας, καθιστούν ευκολότερη τη χειραγωγή τους από πολιτικούς ή άλλους σχηματισμούς, που επιχειρούν να χρησιμοποιήσουν προς όφελός τους την ξενοφοβία και τη μη ανοχή στη διαφορετικότητα.